

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա. Ի. Ե. Տ. Ա. Բ. Ե. Բ.

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ԱԶԳԱՅԻՆՔ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԺԱՄԱՆԱԿ ԼՈՒՆՈՅ ԵՒ ԺԱՄԱՆԱԿ ԽՓՍԵԼՈՅ.

Մենեցուն ժամանակէ, եւ ժամ
«ամենայն իրաց իներքոյ երկ-
«նից... ժամանակ լալոյ, եւ
«ժամանակ ծիծաղելոյ... ժամա-
«նակ լուելոյ, եւ ժամանակ խօսե-
«լոյ... ժամանակ պատերազմի եւ
«ժամանակ խաղաղութեան»: Սողոմոն
իմաստունին այս խօսքը սրբալի որ
պարզ եւ դիւրիմաց կարծուի՝ այն-
չալի աւելի խորախորհուրդ ճշմարտութիւն
է: Ամէն բան իւր ժամանակն ունի, եւ ամէն
ժամանակ իրեն համար գործ ու զբաղմունք
մը ունի՝ թէ չար եւ թէ բարի: Ծշմարտա-
պէս իմաստուն ըսուելու արժանի մարդը
ս՛չ ապաքէն այն մարդն է որ աշխարհիս ա-
լէկոծեալ ծովուն եղերքը անասանելի կեցող
ապառաժ լեռան մը պէս կայնած, ժամա-

նակին ալիքները ինչ սաստկութեամբ ալ
գտն իրեն զարնուին՝ իւր հաստատութեամ-
բը ետ կը արձընէ զանոնք, եւ կը քաղէ մտքէն
այն համառօտ եւ կատարեալ իմաստասիրա-
կան առածը թէ «Անցանէ եւ այս.» — այս
ալ կանցնի: Կանցնի փոթորիկը, կուգայ հան-
գարտութիւնը, բայց դու գարձեալ փոթո-
րիկի սպասէ. կանցնի պատերազմը, կուգայ
խաղաղութիւնը, բայց դու նորէն պատերազ-
մի պատրաստուէ. կանցնի թշնամութիւնը,
կուգայ հաշտութիւնը, բայց դու գարձեալ
թշնամանաց սպասէ. կանցնի անիրաւութիւ-
նը, կուգայ արդարութիւնն ու իրաւունքը,
բայց դու գարձեալ անիրաւութեան սպասէ.
Կանցնի կեանքը, կուգայ մահը, բայց դու յա-
րութեան յուսով աչքերդ փակէ, եւ անմահ կե-
նաց կհասնիս ու յաւիտեան երանելի կլինիս:

Այս գեղեցիկ իմաստասիրութեամբ կըրթուած մարդը միայն կարող է ինչպէս որ պէտք է շխտակ հասկընալ նաեւ այն կոտոր թէ «ժամանակ է լռելոյ, եւ ժամանակ խօսելոյ»։ Եւ պատմութեան մէջ բաւականէն ալ աւելի օրինակներ ունիմք այնպիսի վեհանձն եւ իմաստուն անձանց՝ որ ոչ միշտ լռուեր են, բայց եւ ոչ միշտ խօսեր են, մանաւանդ թէ աւելի շատ ժամանակ լռուեր են՝ քան թէ խօսեր։ Վասն զի տեսեր են որ իրաւունք ունի եղեր իրենցմէ մէկն ըսելու թէ «Խօսածիս վրայ շատ անգամ զըջացեր եմ, բայց լռածիս ոչ երբէք»։

Բայց չկայ արդեօք որոշ եւ հաստատուն կանոն մը՝ որով գիտնայ մարդ թէ երբ է լռելու ժամանակը, եւ երբ է խօսելուն։ — Այո, կան մէկ քանի կանոններ, եւ գեղեցիկ կանոններ, բայց պահելը դժուարին է։ Եւ որ համար շատ մարդիկ խօսելու ատեն լուռ կըկենան մօռնի պէս, եւ աւելի շատը կան որ լուռ կենալու ատեն կխօսին ազաւու պէս։ Կամ թէ հոգմաղացքի (քամիի ջաղացքի) կնմանին։ Քամին որ կողմէն որ փչէ, երեսնին դէպ ի այն կողմը կգարձընեն ու կըլըրուցեն։ Բայց թէ ինչ է բերաններէն հանածնին, ալիւր թէ հող ու փոշի, չեն նայիր ամենեւին։ — Որոնք են արդեօք այն կանոնները։

ա) Երբոր խօսածդ մտիկ ընող չկայ, այլ ամէն մարդ խելքին փչածը կխօսի, եւ ամէն գլխէ մէկ մէկ ձայն կելնէ, «ժամանակ է լռելոյ»։ Եթէ դուն ալ այն միջոցին բերանդ բանաս ու խօսիս, աղմուկն ու շփոթութիւնը աւելցընելէն զատ՝ բան չես վատարկիր։ Մի նախանձիր անոնց որ այն միջոցին կաշխատին իրենց ձայնը ուրիշներուն ձայնէն բարձր հանելով՝ մտիկ ընող դանելու։ Նոցա մտիկ ընողը անշուշտ կծիծաղի վրանին՝ եթէ խելքը գլուխն է, կամ կըարկանայ վրանին՝ եւ թէ սիրտը նեղացած է։

բ) Երբոր գիմացիներդ չեն նայիր թէ ինչ է այն բանն որ դուն կխօսիս, հապա թէ ո՞վ ես դուն որ այն բանը կխօսիս, «ժամանակ է լռելոյ»։ Եթէ ամէն մէկ խօսքդ գոհար մարդարիտ լինի, եթէ ամէն մտածմունքդ ալ ուղիղ ճշմարիտ լինի, ինչ շահ զանոնք ետեւէ ետեւ թափելէդ՝ երբ գիմացինդ ոչ թէ խօսքերդ կքրնէ, հապա ըզքեզ զննելով՝ վրադ պակասութիւն կիրնուէ։ Կատաղած խողին առջեւը թէ որ մարդարիտ թափես, մի զարմանար ամենեւին՝ թէ որ

նա մարդարիտը ոտքին տակը կոխկրուէ, ու դառնայ դքեզ պատըռուէ։ «Եւ դարձեալ երգիծուցանիցեն դձեզ»։ Ճշմարտութիւն է խօսածդ, լոյս է ձեռքիդ բռնածդ։ Բայց ինչ օգուտ երբոր գիմացիներդ այն լուսով զքեզ միայն տեսնել ու զննել կուզեն, եւ ոչ թէ իրենց խաւարը փարատել։ Եւ ինչո՞ւ զարմանաս՝ թէ որ ամէն կողմէն փչող փչողի լինին որ քու բռնած լոյսդ մարեն անցընեն։

գ) Երբոր գիմացիներդ խօսք գրեր են մէջերնին որ բերանդ բացածիդ պէս՝ իրենք փակեն աղաղակով՝ հայհոյանքով՝ յիշոցքով, «ժամանակ է լռելոյ»։ Այնպիսի ժամանակ ոչ միայն լուռ կենալու է, հապա նաեւ եւ զած հարցմունքներուն պէտք չէ պատասխան տալ։ «Եւ նա ոչինչ տայր պատասխանի»։ — Մարդուն մէկը ստախօսի անուն հանած է եղեր։ օր մը բերանը բացած չբացած՝ որ բան մը ըսէ, գիմացինը կանչեր է երեսին թէ «Սնու է, սուտ է»։ — Կեցիր, ո՞վ մարդ, լսէ առաջ ըսելիքս։ — Հարկաւոր չէ, գիտեմ որ սուտ պիտի խօսիս» կըսէ գիմացինն ու կկենայ։ Այսպէս ալ, անոր հակառակ, կգրանուին մարդիկ որ ճշմարտախօս եղածնին յայտնի է։ Բայց որովհետեւ ճշմարտութիւնը ատելի է չարերուն, եւ ստութիւնը սիրելի, ճշմարտախօսը բերանը բանալուն պէս՝ հարկաւ նոքա աղաղակ կվերցընեն թէ «Լռէ, ո՞վ դու, ձայնդ քաշէ, մի խօսիր»։ — Ուրեմն ձանցիր գիմացիներդ։

դ) Երբոր գիմացիներդ կուզեն քեզի խօսիլ տալ, ոչ թէ անոր համար որ ճշմարտութիւն եւ իրաւունք հասկընան, հապա միայն անոր համար որ քու խօսքովդ զքեզ բռնել կարենան, «ժամանակ է լռելոյ»։ Փորձէ, թէ որ կուզես, մէկ անվնաս անմեղ բան մը՝ ճշմարտութիւն մը ըսէ, իսկոյն կըլսես գիմացինէդ, եւ թերեւս այնպիսի անձէ՝ ուսկից ամենեւին չէիր տպուեր, «Հայհոյեանց. զի եւս պիտոյ են մեզ վկայք. զինչ հաճոյ է ձեզ»։ — Խաչեացի, խաչեացի։ — Որ իմաստունն է ի ժամանակին յայնմիկ՝ լռեացէ։

Մէկ խօսքով, Աստուած մարդուս լեզու անոր համար տուեր է որ իւր միտքը ուրիշներուն պարզ եւ յստակ կերպով հասկըցընէ։ Բայց երբոր ուրիշները մտիկ ընելու միտք կամք եւ կարողութիւն չունին, խօսիլը հարկաւ աւելորդ է։ «ժամանակ է լռելոյ»։

Տեսնեմք այժմ՝ թէ երբ է եւ ժամանակ խօսելոյ։

Խօսակցութեան սրան չեւի ձիրքը մարդուն ընկերական վիճակին առաջին ու զօրաւոր կապն է. այն կապն որ քակուի, ընկերութիւնը կը քուլի, ընկերութեան ձեռք դարկած գործն ալ կ'քանդուի, ինչպէս որ տեսնուեցաւ Բաբելոնի աշտարակը շինողներուն ժամանակը, եւ ամէն օր կ'տեսնուի այն ժողովներուն ու խորհուրդներուն մէջ որ անմիաբանութեամբ եւ անհամաձայնութեամբ կ'լինին տեղ տեղ: Ապա ուրեմն ընկերական վիճակի մէջ առաջին խօսելու ժամանակը այն ժամանակն է յորում ընկերութիւնը կ'ամ միաբան է, եւ կ'ամ գործի մը վրայ միաբանելու կարօտ է. եւ ահա այն է «Ժամանակ խօսելոյ» ըսածը: — Արդեօք այս խօսելու ժամանակն ալ իրեն կանոններն ունի: — Այո, ամենայն իրօք. եւ մեք գլխաւորները նշանակեմք այս տեղ:

ա) Երբոր քանի մը անձինք միաբան խորհրդով ժողովուրդ ընկերացեալ են բարի գործ մը առաջ տանելու, եւ անկեղծ մտօք իրարու խորհրդէին եւ օգնութեանը կ'փափաքին, «Ժամանակ է խօսելոյ»: Եւ ասով է որ յառաջացեալ են աշխարհիս գրեթէ ամենայն մեծամեծ ընկերական գործերը, աշխարհաշէն ձեռնարկութիւնները, քաղաքական բարեկարգութիւնները, եկեղեցական կանոնադրութիւնները, պատերազմական քաջութիւնները, եւ այլն, եւ այլն. եւ ո՞վ որ այսպիսի ժամանակ լուռ կենայ, անտարակոյս կանխրաւ ընդդէմ ընկերութեան:

բ) Երբոր ընկերութեան մը մէջ տարաձայնութիւն ընկեր է, եւ յուսալի է որ քու խօսելովք այն տարաձայնութիւնը վերցուի, «Ժամանակ է խօսելոյ»: Դժուար գործ, գիւցաղական քաջութեան կարօտ, բայց եւ գերազանց վարձատրութեան արժանաւոր. այնչափ գովելի գործ՝ որ եթէ յաջողի, եւ անմիաբանութեան տեղ՝ միաբանութիւն հաստատես, տարաձայնութեան տեղ՝ համաձայնութիւն, կռուոյ տեղ՝ հաշտութիւն, խռովութեան տեղ՝ խաղաղութիւն, — անսուտ ճշմարտութեան տուած երանիին արժանի կը լինի որ ըսած է. «Երանի խաղաղարարաց», եւ պատճառն ալ վրայ բերած՝ թէ «զի նօքա սրգիք Աստուծոյ կոչեսցին». վասն զի նոցա գործը հասարակ մարդու գործ չէ, այլ աստուածային հոգեով լցուած գերազանց էակի գործ:

գ) Երբոր ընկերութիւն մը, ժողովուրդ մը, ազգ մը, յայտնի վտանգի մէջ է, եւ

այն վտանգը իմացընող մը չկայ, «Ժամանակ է խօսելոյ»: Այնպիսի ժամանակ ամենայն մարդ պահանջող է, դէտ է, ամենայն մարդ մարդարէին պէս պարտական է ձայնը բարձրացնելու, եւ վերահաս վտանգէն զուրիշները զգուշացնելու: Ինչպէս որ կրակի՝ հրդեհի մը սկզբնաւորութիւնը տեսնողն ու իմաց չտուողը անբան եւ անդու ժարդ կը համարուի իրաւամբ, այսպէս եւ բարոյական կրակի մը սկզբնաւորութիւնը յայտնի տեսնողն ու ուրիշներու չիմացընողը տմարդի է ու անողորմ:

Այս խորհրդածութենէս գուցէ ոմանց միտքը գառնայ նաեւ այժմու ազգային տարաձայնութեանց վրայ, որովք տեղ տեղ ցաւալի կռիւներով՝ իբրեւ փոխադրական հիւանդութիւններով կտաղնալի ազգերնիս, եւ մտածեն թէ արդեօք իրենց ալ խօսելու ժամանակ է թէ լուռ կեցած նայելու, կամ թէ արդեօք այս եւ այն անձինքը ինչո՞ւ կը խօսին, եւ մինչեւ ցերբ պիտի խօսին, այս եւ այն անձինքը ինչո՞ւ լուռ կեցեալ են, եւ մինչեւ ցերբ լուռ պիտի կենան: Ասոնք մը տածողները պէտք է չմոռնան որ թէպէտ լուռութիւնը մէկ տեսակ է, բայց խօսիլը շատ տեսակ. խօսիլ կայ, խօսիլ ալ կայ: Եւ որովհետեւ խօսքը ազգային տարաձայնութեանց վրայ եկաւ, մեք ալ այսքան միայն ըսեմք՝ թէ ասոնց վրայ եթէ լուռներ շատ կան, խօսողներ ու գրողներ ալ պակաս չեն: Լուռ կեցողներն ի հարկէ իրենց պատճառներն ունին. իսկ խօսողներն իրենց խօսելուն պատճառները ուրիշներուն ալ յայտնի կըսեն, բայց բանը այս է թէ սոքա արդեօք ինչ կերպով կ'խօսին . . . :

Սողոմոն իմաստունը ոչ միայն այս կըսէ թէ «Ժամանակ է լուռելոյ, եւ ժամանակ խօսելոյ». հապա նաեւ այն կ'ստիպեցնէ թէ ինչ խօսելու եւ ինչ կերպով խօսելու է: — Օրինակի համար, տեղ մը կըսէ. «Զգոյշ լեռուք յանօգուտ քրթմնջենէ, եւ ի բամբասանաց խնայեցէք զլեզու». — անօգուտ փրփոցներէ հեռու քալեցէք, եւ բամբասանք ընելէն լեզունիդ հեռու պահեցէք: Ուրիշ տեղ կըսէ. «Բանք իմաստնոց մեղմով՝ լսին, քան զաղաղակ իշխանաց անդամութեամբ». — իմաստնոց անուշութեամբ ու հանդարտութեամբ ըսած խօսքերուն աւելի գիւրաւ մտիկ կընեն մարդիկ՝ քան թէ մեծամեծաց անմտութեամբ ու չարութեամբ վերուցած ազաղակներուն: Ուրիշ տեղ կըսէ. «Որ տայ

պատասխանի բան մինչև եւ լուեալ իցէ ինչ, անդգամութիւն է նմա եւ նախատինք» . — ով որ մէկ խօսք մը լաւ չհասկըցած՝ կենէ անոր պատասխան կուտայ, ինքը իւր անմթաութիւնը կ'յայտնէ, եւ նախատուելու արժանի է: Ուրիշ տեղ կ'ըսէ. «Մի տար պատասխանի անդգամին ըստ նորա անդգամութեանն, զի մի լինիցիս նմանող նմա» . — անդգամ մարդուն՝ նորա անդգամութեանը համեմատ պատասխան մի տար, որպէս զի դուն ալ նորա պէս անդգամաց կարգը չանցնիս: Վերջապէս կ'ըսէ. «Բաց դրերան քո բանիւ Աստուծոյ եւ դատեա զամենեսեան ողջմտութեամբ» . — բերանդ Աստուծոյ խօսքովը բաց, եւ ամենուն վրայ ուղիղ եւ արդար դատաստան ըրէ:

Ո՛րչափ հեռու են այս խրատները պահէլէն այն մարդիկն որ մտքերնին դրած են թէ խօսելու մի միայն կանոն՝ իրենց խելքին դատմունքն է, խօսելու ժամանակ՝ ամէն ժամանակ է, եւ ամէն խօսքի չափ եւ սահման՝ խօսելու անսահման ազատութիւնն է. մտքերնին դրած են թէ իրենց դատմունքը անսխալ է, իրենց վճիռը անգարձ է,

իրենց խօսածը պատգամ է. ուստի պէտք է ամէն մարդ ալ իրենց խօսքերուն մտիկ ընէ, մտքերնին դրած են թէ խօսութիւնը՝ խռովարար խօսքերով կ'հանդարտի, երկպառակութիւնը՝ պառակտիչ խօսքերով կ'միանայ, կ'րակը՝ վրան եղ լեցնելով կ'մարի: Եւ սակայն այսպիսի անճոռնի մարդիկ ամէն ժամանակ, ամէն տեղ, ամէն ազգաց մէջ գրտնուեր են . . . Գոնէ մեր ազգին մէջ չգրտնուէին, գոնէ յայժմու ժամանակիս, յորում ազգը հաղիւ թէ շատ բանի կողմանէ ուրիշ յառաջագէտ ազգերէն ետ մնացածը հասկընալու սկսած լինելով՝ ամէն բանէ աւելի խաղաղութեան, հանգարտութեան եւ միաբանութեան կարօտ է, որ ինքն ալ ըստ կարի առաջ քալէ ուսումնական եւ բարոյական ասպարիզին մէջ, եւ քաղաքակրթութեան գեղեցիկ պտուղները սկսի վայելել:

Բայց մեզի ալ թերեւս ժամանակը չէ այս նիւթիս վրայ աւելի խօսքերնիս երկնցնելու. թերեւս մեզի ալ տակաւին ժամանակ է լուելոյ՝ քան թէ խօսելոյ. ապա ուրեմն լուռ կենամք նաեւ առ սակաւ մի ժամանակ, անտարակոյս կուգայ կ'հասնի նաեւ խօսելու ժամանակը:

Բ Ա Ր Ո Յ Կ Ա Ն .

Երբ կտեսնես որ դիմացիններդ քու խօսքերէդ չեն համոզուիր, դիտցիր որ արգելքները ասոնք են. կամ քու կարծիքդ ծուռ է, կամ բաւական ճարտասանութիւն չունիս միտքը լաւ հասկըցնելու, կամ մտիկ ընողներդ կարողութիւն չունին միտքը լաւ հասկընալու: Առաջին երկուքը քու պակասութիւնդ են. երրորդին անպատճառ պէտք է ներողամիտ դըտնուիս. եթէ ասոր բարկանաս, նոյն է որ կուրին չտեսնելուն, կազին երեքալուն, կամ խլին չլսելուն նեղանայիր: Մարդուն մէկը դիմացինին անճոռնի մէկ խօսքին դէմ տաք տաք խօսելէն յետոյ՝ կ'առնայ կ'հարցնէ քովինին թէ «Հոգիդ սիրես, իրաւունք ունիմ թէ չունիմ: «— Չունիս՝ պատասխանեց քովինը. վասն զի դիմացինիդ յիմար եղածը մոռցար, եւ հետը «այնպէս խօսեցար՝ իբր թէ շատ խելացի ու խօսք հասկըցող մարդ էր»:

Վ. Է. ՅԱՆՆԱՅ

Կարելի է շատ խօսիլ՝ առանց բան մը ըսելու. կարելի է շատ բան ըսել՝ առանց ընալ խօսելու: Լուութիւնը չխօսիր, բայց երբեմն խօսքէն աւելի բան կ'հասկըցնէ: Շատախօս մարդուն կարելի է ըսել. քիչ մը պակաս խօսէ, ու քիչ մը աւելի բան ըսէ:

ԹՈՄՄԱՋԷՆՑ:

